

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ ЄС ТА СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Проблема співвідношення наднаціональності та суверенітету держав-членів є одним з основних предметів досліджень науковців. Вивченню та аналізу цього питання у своїх працях приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема І. А. Грицяк, Ніколас Мусис, Д. Дайнен, І. В. Яковюк, І. І. Хохлов та інші.

Для того щоб визначити сутність поняття «над національність ЄС», слід звернути увагу на його характерні риси, які можна виокремити, аналізуючи праці вищезазначених авторів. До таких рис належать: добровільне делегування державами-членами значної частини власних суверенних прав і наділення Європейського союзу та його органів відповідною компетенцією для їх реалізації; пріоритет інтересів наднаціональної організації перед інтересами окремої держави-члена, прийняття рішень більшістю голосів, навіть всупереч позиції окремих держав-членів; створення правових норм Союзу органами, які юридично непідконтрольні державам-членам, пріоритет права Європейського союзу перед

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

національним правом, дія правових норм наднаціональної організації на усій її території, а також їх юридична обов'язковість для усіх суб'єктів національного права, виключення окремих найбільш важливих, сфер правового регулювання повністю або частково з відання національних урядів, здатність організації втручатися в реалізацію питань, що становлять внутрішню компетенцію держави, зі збереженням при цьому власного суверенітету окремих держав-членів.[3, 123]

Таким чином, категорію «над національність ЄС» можна визначити, як особливу ознаку правової природи Європейського союзу, що проявляється у можливості зобов'язувати своїми рішеннями державами-члени, не заручаючись їх згодою на це в кожному окремому випадку, і мати у відношенні держав-членів певний об'єм самостійних розпорядчих повноважень.

Наразі Європейський союз, як структура наднаціонального типу в особі своїх органів – Європейської ради, Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії, уповноважений створювати правила-регламенти і директиви, обов'язкові для країн-членів.

Незважаючи на те, що проблема визначення ефективних методів реалізації національних політик у контексті європейського управління є предметом постійної уваги національних урядів, а методи європейського управління визначаються значною мірою особливостями кожної окремої держави-члена Європейського Союзу, вагу також мають інституції ЄС наднаціонального рівня. Як зазначає Грицак І. А., внаслідок цього державно управлінська система ЄС характеризується не ієрархічним чи мажоритарним процесами прийняття рішень, а домінуванням переговорної системи прийняття рішень, за якої незалежні і водночас взаємозалежні актори досягають взаємовигідного консенсусу. [2.153] Не дивлячись на це, дії наднаціональної влади міжнародних організацій носять гостропроблемний характер і вже давно стали предметом уваги провідних юристів і політиків світу. Гострота проблеми пов'язана, в основному, з прагненням держав не втратити свій суверенітет у результаті передачі своїх повноважень наднаціональним організаціям і органам, з одного боку, і з другого – максимально використовувати наднаціональні механізми у власних цілях і тому активно розвивати їх.[1, 231]

Створення Європейського Союзу, який у процесі розвитку набув багатьох ознак федеративної держави, насправді не привело до створен-

ня нової супердержави і найближчим часом не завершиться цим. Відтак функціонування ЄС передбачає збереження суверенітету держав-членів, оскільки наднаціональна влада Союзу, як вже зазначалося, може існувати лише за умови збереження існування самих держав з усіма притаманними їм атрибутами.

В Європейському Союзі має місце добровільна відмова держав-членів від здійснення певної частини суверенних прав на користь наднаціональної організації. Прийнято вважати, що через добровільне самообмеження суверенітету і колективну реалізацію на рівні Союзу делегованих йому суверенних прав відкриваються принципово нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів ЄС.[3.125] Держави-члени ЄС юридично залишаються суверенними державами, які добровільно «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці».[4, с. 18]

Саме тому правомірно зробити висновок про те, що внаслідок входу до Союзу суверенітет держав-членів не зменшується, а навпаки, держави внаслідок його колективного здійснення отримують право і реальну можливість суттєво розширити сферу своєї діяльності за межами верховенства власної території. Крім того, слід наголосити, що передача державою окремих суверенних прав, яким, як відомо, невластива така ознака, як невідчужуваність, не може тлумачитися як обмеження суверенітету в цілому.[3, 125]

Проблема державного суверенітету у межах ЄС вирішується таким чином, що держави-члени «об'єднують» певні важливі аспекти своїх суверенних прав. Термін «об'єднання суверенітетів» означає об'єднання системи прийняття рішень у процесі міжнародного співробітництва. Тоді як принцип консенсусу (одноголосного прийняття рішень на основі згоди всіх членів) залишає суверенітет недоторканим, надаючи кожній з країн-членів право одностороннього вето на будь-яке рішення, об'єднання суверенітетів передбачає відхід від цієї системи.

У рамках Європейського Союзу за певними політичними напрямками, визначеними у правових документах, держави-члени делегують право прийняття рішень одній з інституцій Союзу, яка ухвалює рішення кваліфікованою більшістю голосів. Відповідно ця система передбачає, що позиція окремої держави-члена може бути не врахована. Головна причина, через яку національні уряди погоджуються на такі обмеження

полягає в тому, що у деяких сферах діяльності Європейського Союзу можливість блокування рішення може призвести до більш небажаних наслідків, ніж недотримання принципу одноголосної згоди. Так, голосування кваліфікованою більшістю у зв'язку із створенням єдиного ринку товарів та послуг продемонструвало, що подолання торговельних бар'єрів становить для членів Союзу більшу цінність, ніж суверенне право накласти вето. [5]

Проте, прийняття рішень у найбільш ідеологічно чутливих сферах – наприклад, у сфері зовнішньої політики та питань безпеки передбачає право вето для урядів держав-членів.

Кожна з держав-членів ЄС має можливості захищати власний суверенітет. Показовим є приклад Польщі, яка напередодні підписання Лісабонської угоди провела значну роботу і відстояла власну позицію щодо деталей голосування кваліфікованою більшістю, отримавши зрештою більше впливу на роботу інститутів ЄС, ніж це передбачали попередні варіанти Лісабонської угоди. Європейська зовнішня та безпекова політика, включно з її оборонною складовою, також демонструє можливості дотримання принципів державного суверенітету державами-членами. Так, Лісабонська угода містить так звану «клаузулу оборонної солідарності», тобто гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха, техногенної катастрофи тощо. Кілька держав-членів ЄС, що мають нейтральний статус, також підпадають під дію цього положення, не відмовляючись від свого нейтралітету (це питання було одним із найбільш важливих для Ірландії). І хоча фактично такі країни як Фінляндія та Швеція беруть участь у формуванні військових підрозділів у межах ЄС, формально вони зберігають нейтралітет, який є засадничою політичною орієнтацією цих держав [5].

Іншою обставиною, яка сприяє забезпеченню своєрідного балансу між наднаціональністю ЄС та державним суверенітетом його членів полягає у тому, що будь-яка окрема держава не здатна забезпечити уникнення та вирішення регіональних, трансконтинентальних та глобальних проблем, опираючись лише на власні сили та ресурси. Зважаючи на це, держави делегують значну частину своїх суверенних прав Союзу, отримуючи натомість допомогу у забезпеченні власних інтересів.

Членство держав у ЄС із метою вирішення описаних вище проблем та обмеження своїх суверенних прав знайшли своє відображення в основних законах та правових актах цих держав. Приміром, ідеться про пе-

редачу суверенних повноважень (Німеччина), передання федеральних повноважень (Австрія), передання повноважень, що ґрунтуються на конституції (Іспанія), передання прав парламенту щодо ухвалення рішень (Швеція), делегування повноважень, наданих конституцією органам влади (Данія), тимчасове надання повноважень, передбачених конституцією щодо законодавчої, виконавчої та судової влади (Люксембург), надання визначеного повноваження (Бельгія), надання законодавчих, виконавчих та судових повноважень (Нідерланди), обмеження суверенітету (Італія). Конституція Греції (п. 2 ст. 28) визначає умови надання повноважень міжнародним організаціям, передбаченим нею, та обмеження (п. 3 тієї ж статті) національного суверенітету. [6, 133]

Ще однією площиною, де співвідносяться наднаціональність та суверенітет є громадянство. Так, встановлюється певний правовий зв'язок між ЄС та громадянами держав-членів. Слід зазначити, що поняття «громадянство ЄС» за змістом не рівнозначне поняттю «громадянство держави». Правовий зв'язок між громадянином та ЄС має субсидіарний характер та посилює інтернаціональний характер Союзу, оскільки підкреслює, що його мета полягає у захисті його громадян шляхом надання їм додаткового комплексу прав, свобод, можливостей та гарантій.

Проаналізувавши зазначену проблему, можна зробити висновок, що наявність проявів наднаціональності у сутності Європейського Союзу не завдає шкоди державному суверенітету, хоча й дещо обмежує його. Таке обмеження здійснюється лише за згодою держав і в них ж встановлених межах, які визначаються нормами права Союзу і визнаються національним законодавством держав-членів ЄС.

Наднаціональність і державний суверенітет є взаємообумовленими, а їх взаємопов'язаність є необхідною ознакою інтеграційного об'єднання.

Література:

1. Войтенко І. Р. Наднаціональні інституції Європейського Союзу // Стратегічні пріоритети. – №4 (13). – 2009. – С. 231–236.
2. Корнєєва Ю. В. Наднаціональні механізми управління підприємствами державного сектору в ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. – К. : Інститут міжнародних відносин, 2015. – Вип. 126, Ч. І. – С. 153–166.
3. Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2006. – №12. – С.121–128

4. Європейський Союз: підручник / [В. І. Абрамов, О. Ф. Деменко., П. О. Демчук та інші] – К. : НАОУ, 2006–400 с.

5. Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>

6. Скороход Г. М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу і проблема суверенітету // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – №4–2012 – С. 126–133.

7. Bytyak Y. The State Sovereignty and Sovereign Rights: the Correlation Problem / Bytyak Y., Yakovuyuk I., Tragniuk O., Komarova T., Shestopal S. // Man In India. – 2017. – Vol. 97, №23. – P. 577–588.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого